

պտեանց մերոց որ ի սկզբանէ նետե տաք սրտով, խոնարհ խորհրդով եւ խրախուսիչ խօսքերով օգնական եղան մեզի մեր ձեռնարկութեանցը մէջ։ Կրփափաքիք որ անոնց պաշտպանութեանը եւ նրաատիրը նամմատ արդիւնք երևցընենք, եւ անով յայտնենք զվստահութեան մեր երախտագիտութիւնը :

Վատօգտակա Պօղոս Ամիրան, իր պաշտպանութիւնը շատ բանի մէջ մեզի ցուցընելէն ի զատ, պատարագի ամբողջ զգեստ մը նուիրեց վարձարանիս մատրանը, ինչպէս նաև ժամագիրք, Շարական, Խորհրդատետր, Մաշտոց, Մայր Մաշտոց, Անտարան, Սաղմոս, Տօնացոյց, Տաղարան, ամենն ալ ի Կոստանդնուպոլիս

ԲԱՆԱԼԻ ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՅՈՒՆ

ԲՆԱԼՈՒՆԿԱՆ ԱՅԴԵՏՈՒԹԵԱՆԷ ԱՌԱՋ ԵԿԱՐ
ՋԵՐԲՈՒԹԻՒՆ

(Տարայարութիւնն .)

Ինչէն է որ շոգին առիւտ սատիկ կայրէ քան քե եւ կամ ջուրը :

— Վասն զի շոգիին մէջ շատ առիւտ ծածուկ զեր կայ՝ քան քե եւ կամ ջրին մէջ. եւ երբոր շոգին մարմնոյդ վրայ խտանայ՝ իր ջերմութիւնը քեդ կընաղորդէ :

Ի՞նչ է կրակը :

— Ի լուսոյ եւ ի ջերմութենէ բաղադրեալ անկշռիկ մարմին մը՝ այրեցական նիւթերու կիզմանէ ձևացած :

Ինչէն է որ կրակը տաքութիւն կըրտատնա :

— Վասն զի բնաւորական ազդեցութեամբ օդոյն ու կիզանաւոր ծածուկ ջրը դուք կընան :

Ինչէն է որ երկուր ատեն վառած կրակը կարծիք կըլլայ :

— Վասն զի վառելիքին բոլոր երեսը տաքցած է, այնպէս որ անոր ամեն մէկ մասն ալ շուտ մը կըրաղորդուի օդոյն քրտանին նստ :

Ո՞րը առիւտ շուտ կայրի կըրմենայ, րո՞ց նանդ կըրակը քե կարծիք կրակը :

— Ամեն տեսակ բոց նանդ կիզանուտ՝ առիւտ շուտով կայրի կընան :

Ինչէն է որ բոց նանդ նանգային ածուխը առիւտ շուտ կընանուի քան քե կրակ դարձողը :

— Վասն զի ածխոյն բոց նանդ ատեն ելլող դիւրալուր կազերը՝ շատ կըշտացընեն անոր այրելը :

Ինչէն է որ պայծառ ու վառվռուն կրակ նանդ նանգային ածուխը առիւտ կամայ կընանուի քան քե բոց նանդը :

— Վասն զի դիւրալուր կազերուն շատը, ածուխին ալ նասաւառան մասանց մեծ կտորը արդեն հասած են. ուստի կիզման նամար բաական սեռանդ զմար :

տպում եւ ի Փարիզ կազմում վայելազարդ կազմերով :

Մեծապատիւ Միւնիստրիսան Յովհաննէս Աղան ալ նանցեալ այս նուէրը վառաւորապէս լրացընել իր կողմանէ. եւ ճաշոց մը ընծայեց մեր ազգային Մատրանը :

Աստի՛ եւ այսպիսի ազգասիրաց բազմաց արդիւնքը, եռանդը, օգնութիւնները, նպատները, ամենն ալ արժանի են նրկար գովեստներու եւ մանրամասն յիշատակութեան, որպէս զի մեր ազգին երախտագիտութիւնն ալ անմոռանալի լլայ իրենց. բայց այս անգամ նարկադրեցանք այս-բախովս զո՞ր ըլլալ. յուսալով որ ուրիշ առիով փափաքին կատարուի :

Ինչէն է որ կրակին վառիչ սկսած ատեն առիւտ շատ ծուլ կըլլէ քան քե ածուխներուն կարմրելէն ետքը :

— Վասն զի այն ատեն կիզանաւորներն առիւտ ածուխ եւ բոջական նիւթեր կիզեն որ կիզմամբ մէկն ի մէկ չեն պակսիր, եւ առեցածը ծուլին նստ մկտեղ կըրորէ :

Ինչէն է որ սատիկ կրակի մը խոռ կաշմակոյնցը վրայ տեսակ տեսակ ու զարմանալի ձևեր կըտեսնուին :

— Վասն զի օդը կրակին վրայն սատուութեամբ եւ ամեն կողմէն փչելով կանցնի, անով կիզման սատուութիւնն անհասարար կըլլայ. կարծիք, դիւրեւ ու ձերմակ գոյներն ալ՝ որ տաքութեան ալ եւ այլ աստիճաններն կըպատահին՝ չվառած ածխոյն սեւ գունին նստ խոռանուելով, կարգէ դուք ու զոտարմալ ձևեր՝ տեսարաններ կըբացընեն :

Ինչէն է որ բոջքը առիւտ շուտ կայրի քան քե փայտը :

— Վասն զի բոջին նիւտածքը փայտին նիւտածքին բաւ խիտ չէ. ուստի նարկառ անոր մատուցն ալ առիւտ շուտ կըտաքանա :

Ինչէն է որ փայտը նանգային ածուխին շուտ կըվառի :

— Վասն զի անոր բաւ խիտ չէ. ուստի իր մատուցն ալ առիւտ շուտով կըրաւորեն ու կըտաքանա :

Ինչո՞ւ նամար ուրիշ վառելիքներու տակը բոջք կըրնեն՝ երբ ածուխը կուզեն բոջըցընել :

— Վասն զի բոջքը անոնց բաւ խիտ չըլլալով՝ խիտ շուտ կըրընկէ :

Ինչո՞ւ նամար փայտը բոջին վրայ կըրըրուի, ածուխն ալ փայտին վրայ :

— Վասն զի փայտը առիւտ դոյալական է, եւ բոջեկած ատենը առիւտ դիմալկան բոց մը կուտայ ածուխին :

Ինչո՞ւ նամար միշտ վարի կողմէն կըրընկցընեն կրակը :

— Որպէս զի բոջը կըրնալ բոլոր վառելիքներուն մէջն անցնելով շարժուալ եւ տաքընել զանոնք :

Ինչէն է որ չօքն ու մարմն ածուխները առիւտ շուտով կըկարմրեն կըրակով քան քե նասարակ ածուխը :

— Վասն զի անոնք առիւտ ծակծակ ու նար են. ուստի կըրակին տաքութենէն առիւտ շուտ կըրընկեն :

Ինչէն է որ չօքն ու մարմն ածուխը նասարակ նանգային ածուխին քերն են :

— Վասն զի լցուն են մանր ճեղքերով ու ծակերով, եւ

առաջին անգամ որ այրին են՝ կրակին ուժովը անոնց մեջն արդեն զուրա ելիք է կազն ու ուրիշ բուշական ներքերը :

Բայց վառելիքներով ինչն համար կրակ չվառի :

— Վասն զի նախ՝ քաղցութիւնը բոլ չիտար որ օդոյն բը-քառածինը վառելիքներուն հասնի :

Երկրորդ, կրակին տաքութիւնը անդադար ճնդկուս վրայ է՝ չբոյն չոգի դառնալովը :

Ինչէն է որ երկուս կտոր փայտ անիլ լաւ կը վառին քան թէ միտնով մէկ կտորը :

— Վասն զի օդը երկուս կտորին մէջ կը պարտուի ու պտիկի յորձանք մը կը հանի :

Ինչէն է որ կրակը անիլի ուժով կը վառի ձմեռը քան թէ ամառը :

— Վասն զի օդոյն ցուրտ ու խիտ եղած ատենը վառարանը անիլի ուժով կը քաշէ զինքը :

Ինչէն է որ բարձր լեռներու վրայ կրակը լաւ չվառի :

— Վասն զի նախ՝ նոսնակի օդը շատ քիւրի է. ուստի վեր ել-լով օդոյն սինտակին եւ վեր ելլելու սխառնուս եղող սինտակին ծանրութեամբ մէջ ալ տարբերութիւնը քիչ կըլլայ :

Երկրորդ, որովհետեւ լեռան մը վերի ծայրն եղած օդը այնչափ խիտ է, նոյնքանի ժամանակի մէջ քիչ քրուածին կը հասնի կրակին :

Ինչէն է որ քայքայ տեղ կալը անիլի սաստկութեամբ կը վառի քան թէ սննկի մը մէջ :

— Վասն զի նախ՝ դրձի օդը անիլի խիտ է քան թէ տաք սննկի մը օդը :

Երկրորդ, օդը քայքայ տեղ անիլի դիւրաւ կը հասնի կրակին որ վառած ու հասած օդոյն տեղը բռնէ :

Ինչէն է որ նով եղած ատենը կրակը սաստիկ բորբոքմամբ կը վառի :

— Վասն զի օդը շուտ շուտ կը փոխուի, եւ առատ սնունդ կուտայ կրակին :

Ինչէն է որ մարմնած կրակը փոքրով կը բորբոքի :

— Վասն զի փոքր կրակին վրայն խիտ շատ օդ կան-ցընէ, եւ քաշող զօրութիւնը կանկնցընէ :

Ինչէն է որ կրակը մոխրով որ ծածկուս՝ երկար ատեն կը դի-մանայ :

— Վասն զի մոխիրը չբոցող որ օդոյն քրուածինը ազատու-րէն հասնի կրակին, քայքայ բորբոքիլիս ալ արգելք չըլլար անոր. ուստի վառելիքներն ալ խիտ կամած ու երկար ատեն կը վա-ռին ու չեն հասնիր :

Ինչէն է որ չուրքը զկրակը կը մարի :

— Վասն զի նախ՝ չուրքը վառելիքներուն վրայ ծածկոյր մը կը դրանայ, որով արգելք կըլլայ օդոյն անոնց հասնելուն :

Երկրորդ, ջրին շուրջ դառնալովը՝ բռնեկած վառելիքներուն տաքութիւնը կը պակսի :

Քիչ մը ջրով անիլ կը բորբոքի կրակը. չուրք շատ ըլլայ նկ՝ կը մարի. ասոր պատճառն լից է :

— Քիչ քաշք օդուրա շուրջ կը դրանայ, անով կրակին տա-քութիւնն ալ կանխանայ. քայքայ շատ չուրք չկարենալով շոգիա-նալ՝ վառելիքն արգելք կըլլայ :

Յոռն մը որ կրակ անիլի է ու կայրի՝ վրան խիտ քիչ չուրք լեցընելը անվիճառաւոր է քան թէ ամենեւին լիցընելը :

— Տարակոյտ չկայ, թէ որ չուրք այնչափ առատ չըլլայ որ

բոցը անով մարի. շոգին կրակին սաստկութեանը անկեալուն պատճառ կըլլայ :

Որքան զի չուրք զկրակը մարի՝ ինչչաւ կամ քրքալ գիտի ըլլայ :

— Այնքանի առատ պիտի ըլլայ որ կրակը չկարենայ զինքը շոգի դարձնելը :

Չուրք քիչ որ ըլլայ՝ կրակին տաքութիւնը չի պակսեցնելը :

— Այո, միշտ որ շոգի դառնայ, անկեղ ետքը կրակին սաստկութիւնը կանկնցընէ :

Ջրն անիլ լաւ լից կայ կրակը մարելու համար :

— Եծմբի ծաղիկը, որ ծծմբի մար ալ կը տաի :

Եծմբի ծաղիկի՝ ջրն անիլի ապաւով կը պտով զկրակը մարել կը լինէ :

— Վասն զի նախ՝ ծծմբի ծաղիկը մեծ ձգողութիւն ունի քրուածինն նետ, եւ զանիկալ ծծմբուտ բբով կը պարձընէ. ան ատեն կրակը առանց քրուածին մնալով՝ սնունդ բունենար ու կը մարի :

Երկրորդ, անկեղ ի գաւ՝ ծծմբուտ բբուն ճնքմակ ու բանէր շոգի մը կը հրանէ. այն շոգին կրակին չորս դին քրեղարտ մը կը կտայ որ զինքը կը խոզի :

Երրորդ, զիւրին նմարցով մը մեծամեծ փորձանքներ կընայ մարդ ապաւով, շատ խոնամութիւն է ատն մը մէջ մէկ քիւր-կրած ծծմբի փոշի ունենալը որ յոնեկած կըրակ ինչայ նկ զործածուի :

Տնունկուրդ պէս որ վառարանի ծխանալը բուրկներ է, շուտ մը վառարանին յատակի վառած փայտը եւ խոռ կրակը քրքրէ տարածի, վրան որքանի որ կարելի է հաւա-սար կը պտով բալիկ իրէք չորս բուռ ծծմբի փոշի. անկեղ ետքը վառարանին բերանը զոցի՝ դիմացը սեղան մը կամ դռնակ մը դնելով, կամ թէ լաւ բբած բրդեղէն կամ կտաւ բռնէ առջեւը ձկն կը պտով, ու թէ վրին եւ թէ քովերն աղկ մը բռնէ, կը լիցընէ մարի :

Ինչէն է որ յարգով կամ քարգած խոտով կարելի է ամու-խիլ կրակը մարել :

— Վասն զի յարգը չբոցող որ օդոյն քրուածինը կրակին հասնի, կրակն ալ սնունդ չգտնելով կը մարի :

Փայտը չի կրնար բռնելի առանց կրակի դալելու :

— Այո, թէ որ քիչ մը ատեն փայտի կտոր մը կը կրակին մօտ բռնէ՝ կը բռնի, թեպէտ եւ կրակին չըլլայի :

Ինչէն է որ երբեմն կրակ ընկած տան մը մօտ ուրիշ տուն մը որ մէկալն բոցը իրեն ամենեւին չէ զպակ՝ կը բռնի :

— Վասն զի արդին բռնեկած տանը տաքութեամբ մօտ եղած տան փայտերուն կրկնածովը ջրածինը զուրս կըլլէ. այն կազն ալ՝ կրակ ընկած տանը բոցերն կամ տաքած ամուխ-ներն կը բռնի :

Ամուխի կրակը ինչն համար երբոր քրքրեն՝ կարծարի :

— Վասն զի իրարու կպած ամուխներն որ կոտրուին ու բաժ-նուին՝ օդը անցը կը գտնէ միշտ կրակին մէջ մտնելու :

Ինտոնածովի կրակը տակնն պիտի քրքրուի եւ ոչ երեսն :

Ինչէն է որ մարմնած կրակին վրայ երբոր սպանկեղանած զինս ունեւիքը՝ կըրակ կարծարի :

— Վասն զի նախ՝ ունեւիքով տաքութիւնը կամփոփուի ու դեպ ի վառելիքներուն մէջ կը լիցընի :

Երկրորդ, օդը ունեւիքին ու վառելիքներուն մէջտեղը պտը-տելով՝ պտիկ յորձանք մը կը հանէ :